

DUCE DEO TRIUNO

DISCURSUS PHI-
LOSOPHICUS

VIRTUTUM INTELLECTUALIUM BRE-
VEM DE LINEATIONEM EXHIBENS,

QUEM

Ad Mandatum & suffragium Ampliss. Facultatis
Philos. in florentissima Academia Regia Aboënsi;

SUB PRÆSIDIO

Nobilissimi & Consultissimi VIRI,

DN. SAMUELIS Gyldenstålpe

De Kerrenheim hæred. Polit. & Hist. Professoris Ord.
Præceptoris & Promotoris sui plurimum
honorandi:

*Pro Magisterij Philosophici privilegij obtinendæ, publico Examine
placidaque Eruditorum Censuræ modestè sistit*

PAULUS HEINTZIUS Wiburgo-Carelius
S. Reg. Majest. Beneficiarius

*In Auditorio Maximo Anno à Nato Salvatore 1675.
d. 3. Julij, horis ab 8. antemeridianis.*

ABOÆ,

Excusus à PETRO HANSONIO, Acad. Typog.

Mors. Samuel Alamy.

Reverendissimo atq; Eminentissimo DOMINO,
DN. ABRAHAMO THAUVONIO,
S. S. Theol. Doct. Præcellentissimo, Episcopo Dice-
cesios Wiburg, Amplissimo, Consistorijq; Ecclesiasti-
ci Præsidi Gravissimo, Mecænati & Patrono Ma-
gno, devotâ mente & obsequioso animo
æternum suspiciendo.

ITEM

Pl. Reverendis & Clarissimis VIRIS,
In Reg. Gymnasio Wiburg. S. S. Theol. & Philot.
LECTORIBUS Solertissimis, Consistorijq; ADSES-
SORIBUS Commendatissimis, Fautoribus & Promo-
toribus multis nominibus honorandis,
venerandis.

IN SIMUL

Prudentissimis & Spectatissimis VIRIS
CONSULIBUS & SENATORIBUS dictæ Civitatis Equi-
simis & Integerrimis, Fautoribus & Benefactoribus
honoris & observantiæ cultu prosequendis.

UT ET

Reverendis, Humanissimis & Doctissimis VIRIS.
DN. BARTHOLDO MOLLERO, Pastori in Mân-
dharju pervigili, Affini honorando.
DN. ANDRÆ HANSTENIO Pastori in Ruokolax
attentissimo Consang. sincerè colendo.
DN. MICHAELI HEINTZIO, Sacellano in Savis-
taipal dexterrimo, fratri Charissimo.

*Hocce Exercitium in contestanda gratitudinis &
declarandi amoris pignus inscribit & deservit*

Vicquid eruditionis, mentem, dispel-
lendo ignorantiae connatae nebulas, primò
subigentis ac excolentis, è residuo rationis
lumine profectum & à Philosophis omnis æ-
vi, longà serie inde à primordijs doctrinæ &
rerum, ad seram hanc usq; posteritatem
transmissum habemus, id omne Arist. 6.
Eth. Nicomach. quinq; virtutibus intelle-

tualibus, quas ibi persequitur, generatim complexus est. Qui nu-
merus, alijs eum defectus alijs excessus redarguentibus, ita subinde
exagitatus est & excussus, ut tandem iudicio majoris gentis Philoso-
phorum sufficiens & adæquatus Distributo censeretur. Cuncta enim
in illis agitantur, supera, infera, cælestia, terrestria, nec quidquam
spacioso continet orbis ambitu, quod fixum, quod certum est
rationisque decempedâ mensurari potest, cujus contemplationem
istæ virtutes non sibi vendicant; Nihil item in arbitrio & iudicio
positum humano agibile reperire licet, quod non metiuntur ex honestate
& usu in vita communi. Insuper nemo quidquam facile desiderabit
in Universâ Philosophia, quod non harum virtutum cancellis continetur
ac discernitur limitibus. Quæ tamen adsertio de virtutibus
Mentis principalibus & perfectis, quæ ex se aliarum usibus non sunt
mancipatæ, ex sententia communi fere omnium, intelligenda venit:
Cum instrumentales sermonem informant, & imperfectæ quæ intellectum
exactè non determinant (quanquam & ijs ad cognitionem opus habemus,
cum sæpe media probabilia, auctoritates & conjecturæ in ejus inquisitione
adhibeantur) hic non ita attendantur. In illarum itaq; naturam paulò
altius inquirere & ingenium materiâ non minus difficili quam amplâ
& utili evolvendâ hac vice exercere operæ precium duxi. Verùm si
ejus præstantiam & amplitudinem, quæ vires ingenij mei longè
exsuperant, non æquavero, quod nec sperare ausim, ire tenuis &
experiri quantum valeant, satis erit. Equanimitatem ac favorem
Benevoli Lectoris in censendis hisce pagellis omnino expecto,
quo ardentius conciliabit mihi studium discendi, quod quantum
in me est, juvare, in hocce exercitio, prora, ut Græcorum

habet proverbium, puppisq; mihi erit. Tantillum præfatus ad institutum me statim adcingo. Esto igitur favente Numine Altissimi

MEMBRUM I.^m

De Virtutibus Intellectualibus in Genere.

THEOREMA I.^m

Virtus Intellectualis est habitus animi, quo mens verum adfirmando vel negando enunciat.

§. 1. Virtus (Græcis ἀρετή quasi ἀρετή, cum præ reliquis rebus omnibus eligi mereatur) Ciceroni dicitur à *Viro*, quia maximè decet Sexum virilem, qui & temperamento & institutione, quæ huic adhibetur sollicitius, alterum vincit Sexum tanquam sequiorem. Et si *Συεudoξικῶς* pro specie virtutis Moralis Fortitudine accipiatur, constat eam potius cadere in viros. Qui à *virore* derivant, decus respiciunt & ornamentum, quod animo, ceu delectabilem quendam colorem, jucundissimæ *viriditati* non dissimilem, virtus inducit.

§. 2. Anxiâ ambiguitatis indagine supersedere liceat, siquidem animi virtus, cui propriissimè id nominis accidit, facillimo negotio discerni potest, & ab ipsis facultatibus naturalibus, quibus virtutis nomen interdum attribui sivevit, & ab habitibus aliarum (præter rationalem) facultatum, quibus simulachrum solummodò competere virtutis, citra pulveris jactum quivis conceder.

§. 3. Nec est, quod aliquis solis *Habitibus moralibus Virtutis* adpellationem adferat, *intellectualibus* isto privilegio exuris, nam & hi sunt agendi principia, potentiam naturalem, ad eos recipiendos inclinantem, perficere apta nata. Neq; ad alia in animo agendi principia referri possunt, utpote vel adfectuum vel potentiarum classem, consequens igitur est, virtutes esse. Et si habitus Electivus, ab objecto Moralis dictus, qui alteram animi facultatem, nempe adpetentem perficit, eam intra ordinem à ratione definitum cogendo, virtus cluet; cur non æquè vel potius, Intellectus, superioris & Dictatrici facultatis habitus, virtutis titulo insigniatur? Proinde promptitudo utriq; facultati naturâ, doctrinâ & exercitatione superinducta jure meritoq; virtus adpellatur. Aliarum verò facultatum habitus non nisi à *κῆρας* virtutibus adconsentur.

§. 4. *Intellectuales* verò audiunt hæc virtutes à subjecto *Quo* sive *Informationis*, idq; maximè propterea, ut distingvantur à virtutibus *Electivis* sive *Moralibus*: Nam *Intellectus* lumen lapsu protoplastorum præpeditum, pro conditione & capacitate hujus vitæ exsuscitant & quadantenus pristino nitore restitunt; sicut *Morales voluntatem* à bono averfam reformant *moresq;* componunt.

§. 5. Ex quibus positis ultrò consequitur, virtutes hæc Intellectuales *Habituum* ornare classem, cum potentiæ animi naturali perfectionem & delectationem ad agendum concilient, quod utiq; habitus naturam arguit, frustra reclamante Piccolomineo, Intellectum sive animum, ejusmodi perfectionis, vel, ut loqui amat, alterationis, non esse capacem, ideoq; non dari aliquem intellectus habitum; quia olim in primis parentibus abolita Dei imago, quæ eadem erat animæ quoad utramq; ejus facultatem, integritas & perfectio, ejusdemq; relicta rudera, studio nostro quodammodo reparari nata ἀνασπիրήτως diversum evincunt.

§. 6. *Objectum Materiale* harum virtutum in communi sunt *omnes res* in toto Amphitheatro, quæ sub humanam cognitionem cadunt; *Formale*, quatenus de illis veritas elicienda est. Id ita intelligi volo, res quascunq;, & in statu præcisivo ac indeterminato usq; ad Entia æquivocè ita dicta, & in statu contractiori ac determinato, virtutibus mentis conjunctim sumtis æquè subijci cognoscendas facultateq; intellectivâ adprehendendas. Unde differētia virtutum Intellectualiū à moralibus dispalescit, & clarius patebit, cum consideram⁹ singularitè Prudentiam, quæ virtus est Intellectualis, idem *materialiter* agnoscere objectum cum virtute Morali, *sub alio* tamen *formali*, quia non fertur *Prudentia* in illud tanquam in *bonum honestum*, sicut *moralis virtus*, sed ut *cognoscibile ac verum opus Intellectus*, quod hic ministerio subjectæ sibi facultatis prosequendum judicat.

§. 7. *Principia* istarum in mente virtutum sunt *Intellectus Theoreticus, Practicum & Poeticus*. Ille fundit principia cognoscendi contemplationi subservientia, quibus virtutes Theoreticæ innituntur: *Iste* actionem elicientia ac dirigentia, quæ fundant virtutem Practicam, Prudentiam: *Hic* operi efficiendo destinata ministrat, quæ sunt naturalia *Artis*.

§. 8. *Finis & proprium officium* illarum consistit in *Enunciatione Veri* adfirmando vel negando institutâ, quæ in rebus necessarijs ipsâ veritatis intimatione terminatur; In contingentibus Electioni subiectis voluntatis actus elicere intendit; In contingentibus verò, rationi, per phantasiam & imaginandi vim, operanti, conformandis, prodire solet ad opus vel sensibile per facultatem locomotivam organî corporis producendum, vel opus artificiale immateriale in ipso intellectu mediantibus notionibus secundis peragendum.

THEOREMA II.^m

Secantur adæquatè in Theoreticas & Practicas.

§. 1. Divisio hæc virtutum intellectualium præcipuè à *fine* petita est, quæ ut modò patuit, differt in respectu ad contingentia & necessaria, siquidem hæc certâ & immutabili naturæ lege definita ab arbitrio humano non pendent, ideoq; Intellectus Theoreticus ea non cognoscit propter opus aliud proprium ab actu cognitionis distinctum; Illa verò cognoscuntur ab Intellectu Practico propter opus aliud proprium ab ipsa cognitione diversum, in quod tendit, præcedens Intellectûs cognitio. *Fines* igitur *contradictoriè*, oppositionis nimirum validissimâ lege, *oppositi* fundant istam in Theoramate positam Divisionem, utpote *in cognitione subsistere & in ea non subsistere*.

§. 2. *Πράξις* autem significatio hic ita extendi debet, ut etiam *ποίησις*, quæ alioquin ei contradistinguitur, includat, unde etiam bisecantur hæc Virtutes, quia & *πραξις* & *ποίησις* extra operationem Intellectûs ad minimum immediatam extensa est, cujus gratiâ etiam conveniunt & *practica* nomen ex æquo sortiuntur *Prudentia & Ars*.

MEMBRUM II.^m

De Virtutibus speculativis

THEOR. I.^m

Virtutes Theoreticæ constituuntur tres: Intelligentiâ, Sapientiâ & Scientiâ.

§. Distributio hæc virtutis speculativæ in tres species, desumpta est ab objecto, tum quoad rationem materialem, tum quoad formalem diffe-

differenti, seu quod idem est, alio atque alio gaudenti considerandi modo, ut in progressu patebit. Nam *Intelligentia* pro objecto habet convenientiam rerum, quatenus ex ea prima cognoscendi principia complexa eruuntur atque enunciantur. *Sapientia* Ens quatenus Ens, hoc est, Indeterminatum & in omnimoda indifferentia spectatum, considerat, ut ex primis Principijs tam complexis quam Incomplexis conclusiones universalissimas enunciet ac deducat. *Scientia* verò objectum agnoscit Ens determinatum, de quo conclusiones enunciat ac demonstrat per principia proxima.

THEOREM. II.^m

Intelligentia est, qua ex convenientia rerum eruuntur prima principia ipsq; facilis ad sensus adhibetur.

§. 1. *Intelligentia* vox deducitur ab *intelligendo*, notatione utiq; congruà, eò quòd *intus quasi legendo*, hoc est, ultro citroq; conferendo rerum naturas earundemq; cognationem, principiorum cognitio paratur & enunciat. Sic, cum confero Deum & creaturas, deprehendo has ab illo dependere, tum quoad Essentiam & conservationem, tum quoad omnia bona ac dona, proptereaq; pronuncio: illum ab his quoad omnes vires esse colendum.

§. 2. *Intelligentia* hic non sumitur (α) *Physicè* pro potentia naturali, quæ, ut talis, in se perfecta, non involvit perfectionem habitualem. Nec (β) *Metaphysicè*, prout à Philosopho sapientia salutatur Νῆς καὶ ἐπισήμη, sive ἐπισήμη κεφαλὴν ἔχουσα, ubi quidem etiam *Intelligentia* sive principiorum cognitio, verum in actu exercito, requiritur; Sed (γ) *Abstractivè & habitualiter* pro acquisita promitidine eruendi principia ex adfinitate rerum.

§. 3. Dicitur aliàs 1. *Habitus Intelligentiæ*. 2. *Noologia* Arist. νῆς prout ipsi facultati contradistingvitur. 3. *Mens* à Græco μένης h. e. animus, robur, quia reliquæ cognitioni robur & fundamentum sternit. Plura Synonyma recenset in *Noologia* sua Excell. M. Jac. Flachs.

§. 4. *Genus* supponitur ex prioribus, nempe *Virtus* vel *habitus Intellectualis*, qui per proprios actus sapius repetitos est acquisitus & complementum addit *innato*, mediantibus speciebus intelligibilibus prima principia intimiùs ex convenientia rerum eruendo, erutaq;

examinando & applicando. Unde necessitas ejus facile dispalescit, quanquam enim naturâ inclinamur ad adfentiendum principijs aliquo modo, hinc tamen omnis promittitudo ei supervenit.

§. 5. *Diff. ab objecto Materiali & Formali* desumpta est. *Illud est Convenientia rerum*, circa quam etiam sapientia suo modo occupata est, quatenus nempe conceptum format generalissimum, in quo omnia singularia ejusdem ordinis conveniunt, ut de eo deducat conclusiones universalissimas ex primis principijs. *Intelligentia convenientiam rerum contempletur*, quatenus prima principia ex ea emanant. *Intelligentia proinde principia nuda & formaliter ad objectum revocata expendit: Sapientia verò principia adprecata materialiter, & ad conclusiones eliciendas adhibet* Cal. Sect. 1. Procem. Met. Theor. 2.

§. 6. Hâc convenientiâ rerum omnis ultimò fundatur cognitio E. c. Si in quæstionem venerit, num sit aliquod Ens Independens? *Adfirmativa* ejus facili negotio adstruitur ex convenientia rerum hoc modo: conferendo res creatas omnes deprehendo eas esse Entia dependentia: Jam si nullum esset independens, essent illa & non essent; Illud, quia essent dependentia; Hoc, quia non esset, unde dependent: Nam quod dependens est, necessariò aliunde est, nempe ab independente, quod præsupponit. *Principium hujus collectionis est: Impossibile est idem simul esse & non esse.* Quod nobis dicitur collatio rerum.

§. 7. Dispelci solet *Intelligentia*, in *Simplicem*, quæ ad *primam mentis operationem* pertinet, cum sit *adprehensio simplicium*, ut cum Deum mente concipio, aut formas separatas, quales sunt spiritus immateriales, vel rei alicujus definitionem; Etenim illa quoq; notionibus simplicibus adcenteretur: Sed ea huc non spectat. Et *Complexam*, quæ *operationi mentis secundæ* competit, cum sit *simplicium compositio* adfirmando vel negando facta. Hæc est *κοινὴν ἐνοσίῳ* sive *Enunciationum naturâ* omnibus hominibus communium, quæ ita propriâ luce radiant, ut quàm primùm rationis usus exferi cæperit, ijs homo statim intellectis terminis adfentiat. Non tamen nascuntur homines perfectâ promittitudine ad adfentiendum illis.

§. 8. Est præterea *Intelligentia*, Vel *Principiorum Theoreticorum* qualia sunt, Deus est, Totum est majus sua parte &c. Vel *Practicorum*, utpote, bonum est adpetendum, quod tibi non vis fieri alteri ne feceris &c

ris &c. quib. utrisq; cognoscendis una ista mentis virtus sufficit, ut frustra sint, qui *Συνήρησιν* diversam ab *Intelligentia* virtutem faciunt, cum hæc intelligentiæ *peculiaris* tantum sint *objecta*, nempe *principia theoretica & practica, formale idem sc. speculari.*

§. 9. Huc facit & illa Divisio *Intelligentia*, quæ vel est *Principiorum ex convenientia rerum, quæ tali, naturæ*, inter quæ simpliciter & absolutè primum est illud: Impossibile est idem simul esse & non esse. Vel, *principiorum ex convenientia rerum determinata ortorum.* Exempla prostant in Noologia & passim in disciplinis.

THEOR. III.^{us}

Sapientia est, quæ de Ente, quatenus tale, adfectiones demonstrat per causas supremas sive principia prima.

§. 1. Accipitur *Sapientia* vox, vel (α) *latissimè* pro omnibus mentis virtutibus, ambitu suo universam Encyclopædiam exhaustentibus. Vel (β) *Latè*, pro habitu discursivo, notitiam principiorum & conclusionum, adeoq; sapientiam primam & secundam comprehendente juxta Cal. Sect. 1. Procem. Met. Theor. 2. Vel (γ) *Strictè & adæquatè*, prout cæteris virtutibus Intellectualibus disparatè opponitur & conclusiones suas ex primis principijs elicit.

§. 2. In hac acceptione adpellatur aliàs, ut notum, (1) *Metaphysica*, partim ob materiæ, in qua contemplanda occupatur, sublimitatem ac communitatem, partim ob inventionis & doctrinæ ordinem. (2) *Philosophia prima*, & κατ' ἐξουχην absolutè *Philosophia*, tum ob principalem Eminentiam, quod inter Philosophiæ partes sit dignissima; tum ob virtualementiam, quod, ut semen totam arborum, ita hæc universam Philosophiam in se contineat ob axiomata communissima è quibus scaturiunt conclusiones inferiorum. (3) *Scientia Catholica*, quia in communi cognoscit omnia. (4) *Ontologia*, de his B. Thuronius p. 3. Met.

§. 3. De *Genere*, quia ex superioribus patet nihil sollicitus sum, *differentiam* verbo saltem indigitabo, quam suppeditat *objectum distinctum* ab objectis reliquarum virtutum, nim. Ens quæ tale, consideratum cum attributis paronymicè illud denominantibus modisq; contrahentibus, & officium *sapientia* proprium, quod inferendo *συμπέρασμα*, ex supremis causis, exsequitur.

§. 4. *Requisita Sapientiæ* 2. Met. 2. recensita graphicè ejus munia depingunt & sunt ista: 1. Versari circa omnia, non sigillatim, sed sub communissima notione. 2. Circa difficillima occupari, quæ enim magis à sensu remota, ea difficiliora sunt, ut objectum sapientiæ. 3. Cognitionem habere certissimam, cum singula ad prima principia revolet & ex ijs conclusiones stabiliat. 4. Esse ad docendum aptissimam, non quæ methodi rationem docet, quæ Logicæ est, sed quoad rerum connexionem, quæ è primis eruitur cognitionis seminibus. 5. Esse summè adpetibilem, si enim quædam scire avemus, quidni omnia? quidni certissima? 6. Præcipere cæteris disciplinis sc. quoad dominium Theoreticum, quod exercet principia ipsis suppeditando, objecta determinando, & rationes decidendi controversias suggerendo, quare audit *Architætonica* Eth. Nic. l. 6. c. 7. sub finem.

§. 5. Quod nonnulli *Sapientiam* faciunt *virtutem compositam*, quasi ex *Intelligentia* & *Scientia* coaluerit, id non videtur posse subsistere, ut ut magno habet patronos. Nam objectis, principijs ipsoq; formali differunt istæ virtutes; Et non minus simplex virtus est sapientia, quam intelligentia vel scientia: Si verò coalitio illa admittatur, simul admittenda erit distinctorum habituum confusio, ut sc. Sapientiæ quoq; sit demonstrare conclusiones suas per causas inferiores. Usus autem *Intelligentiæ* in sapientia, qui prætendit, nil derogat sententiæ cæteroquin receptæ, cum ille communis sit sapientiæ cum alijs habitibus, qui tamen propterea non dicuntur compositi.

§. 6. Solet quoque *Sapientia* dividi in *primam* & *secundam*; Sed ista *Distinctio* saltem *nominis* est, cum disparatæ species sint sapientia & scientia, adeoque hæc sub illa non nisi improprie, ampliata vocis ad æquatâ significatione, stare possit tanquam sub genere. Quemadmodum & vox scientiæ, per ampliationem, sapientiam & strictè sic dictam scientiam comprehendit.

THEOR. IV.

Scientia est, quæ cognoscitur Ens determinatum, & de illo conclusiones inferuntur per principia proxima.

§. 1. *Scientiæ* Vocabulum *πολύσημον* est, capitur enim, (1) *Latissimè*, Vel pro qualibet rei cognitione certa, undecunque tandem certi-

certitudo illa sit, sive ex sensu, sive ex ratione, sive ex testimonio, sive ex Inductione, sive ex demonstratione, ut, cum dicit se aliquis scire ea, quæ videt vel tactu cognoscit, nempe nivem esse albam, glaciem esse frigidam, lucem non esse substantiam, vinum calefacere &c. Vel pro omni habitu mentis semper recto, & à cognitione sensuum habituq; semper non recto contradistincto, quo sensu Arist. Procem. Eth. Nic. disciplinam civilem scientiam appellat, Galenus artem medendi (2) *latè* pro habitu per demonstrationem acquisito, sive iste principijs utatur primis, sive proximis, quomodo etiam sapientiam includit, ut modo dictum, scientiæ alioquin contradistinctam. Inde derivatum est hoc *axioma*: *Disciplina scientificæ objectum est scientificum*, sc. quod opponitur objecto operationis (3) *Strictè*, cum pro habitu unius conclusionis, quâ scientia est effectus solum Demonstrationis, tum pro totali habiui Theoretico conclusionum de objecto determinato formatarum, quæ acceptio huc quadrat.

§. 2. *Objectum scientiæ* innuitur in definitione, nempe *Ens determinatæ quidditatis*, quod ex Regina Disciplinarum Metaphysica debet esse præcognitum quoad nomen & latitudinem: Nam illa objecta aliarum virtutum determinat, & limites ponit quibus circumscribuntur & ab alijs discernuntur cum ipsa occupata sit circa *Ens*, non *Entia*. Qui enim omne intelligibile sive *Ens* & omne *Ens* eò revocant, omnes virtutes mentis in unam compingunt & habitus diversissimos confundunt. Cui adsertioni non officit illud, quod minus abstractæ essendi rationes etiam spectent ad sapientiam, nam illæ *Enti* subsunt. Non enim prohibet objecti formalis ratio descendere ad ea, quæ sub objecto formali continentur, sed ea saltim removet, quæ ipsi extrinseca sunt. Ita Physica considerans Corpus, quâ naturale, non respuit considerationem hominis, quâ hominis, sed hominis quâ beandi, curandi &c. Hoc enim planè extrinsecum esset ad corpus naturale quâ tale: Atq; ita sub prima minori abstractione *Ens* considerare, tantum abest, ut repugnet sapientiæ, ut potius ad perfectam ejus cognitionem omninò requiratur: in quantum sc. tractatur in ordine ad *Ens* indeterminatæ quidditatis ut subsistens & inexistens. Sed in determinatâ quidditate ibi considerare *Ens*, omnino implicat. Cal. Sect. 1. Procem. ad expositionem Theor. 3.

§. 3. *Requiratur* autem, ut illud *restrictum Ens*, quod Objectum Scientiæ constituitur, *Sic* (α) *Necessarium*, ut distinguatur contra habitus practicos; *Habeat* (β) *Attributum indivulso & Essentiali nexu* cum subiecto coherens, & (γ) *principium*, quod sit *cumprimis proximum*, è subiecto fluens, sive tandem id sit *causale*, sive *non*, prius attributo, sive *conceptu*, sive *re*, adeoque sufficit *causa virtualis* ad conclusionis demonstrationem, ubi non suppetit *actualis*.

§. 4. Porro *immutabilia & æterna* dicuntur *Scientiæ objecta*, in quantum arbitrium nostrum nihil in ea mutanda vel producenda habet potestatis, & quatenus *immutabilitas non ad objecta simpliciter ita spectam*, quæ utique mutationibus varijs obnoxia sunt, sed ad *connexionem terminorum* subiecti & prædicati refertur, prout egregiè de ea re differit Consultiss. Kemp, App. Phil. Mor. Sect. 1. Q. 16.

§. 5. *Divisio*, quæ scientia in Theoreticam & Practicam tanquam oppositas species distribuitur, suam ipsis statim terminis prodit absurditatem & manifestam, cui involvitur, contradictionem. Nam *scientia* quid est nisi *cognitio seipsa terminata*? Et, quid *praxis* nisi *cognitio in actionem prouens*? Unde *Scientiam facere practicam*, est, dicere illam *sola speculatione absolvi & non absolvi*, verum ulterius ad actionem extendi, quod nemo explicatæ rationis admittet.

§. 6. Ut tandem *scientia* ab *opinionem*, quæ illius simia est, sed *fallibilis*, quatenus ad *opinantem* refertur & cum *formidine partis opposita conjuncta est*, libera & immunis sit, requiritur in illa *certitudo*, eaque præcipuè *cognitionis*: *Cognoscens* etenim, & *Objecti* sive *rei certitudo*, quandoq; cum *opinionem* consistere potest; Sic *pertinacissimè* sæpe rei tanquam veræ, quæ tamen *falsa est*, aliquis inhaeret; Et certæ etiam rei probatio *per medium contingens tantum opinionem non scientiam* gignit.

Theoreticas Virtutes claudat hoc

Axioma:

Omnis praxis aliquam præsupponit cognitionem.

Hinc est quod Theoreticæ virtutes magnam fœnerantur lucem practicis. *Ignoti nulla, parum cogniti cæca cupido, eamq; comitans ætio à recto aberrans.* Quare *Intellectus* primùm *illuminatione* indiget, ut suo di&amine *amabilitatem* conciliet, *actus* eliciat & *ordinem* præ-

præferibat agendorum E. e. qui de actionibus humanis honestè vel fecus institutis aut instituendis ferre debet iudicium. cognita habeat, oportet, principia illarum accuratiùs. Temperato victu usus & corpus debito modo subinde exerciturus; temperantiæ scire tenetur rationes, alimentorum naturam & qualitatem, ut & corporis complexionem ac evacuationem: quæ utique *Theoriam* sapiunt. Sic etiam Medicus ex *Theoria*, corporis humani, quod ipsius curationi subjacet, & medicamentorù adhibendorum, callebit operationem & vim, si medicas velit admoveere ægro manus, atque ita in Medico theoria omninò præsupponitur. Sic & in alijs, ut *omnes artes mutuas imdere operas, commune quoddam vinculum habere & quasi cognatione quâdam inter se contineri deprehendantur*, ut loquitur summus ille bene dicendi artifex. Cic. Orat. pro Arch. Poëta.

MEMBRUM III.^m

De Virtutibus Practicis.

THEOR. I.^m

Prudentia est virtus agendi ea, quæ homini sunt bona.

§. 1. *Prudentia* nomen habet ab officio, quod est *providere* media pro ratione circumstantiarum eligenda & ad honestum finem ducenda. Neque enim de ejus possessione sibi quidquam polliceri potest is, qui id præstare nequiverit; Sicut è contrario, cui prudentia adest, omnia perspecta habet, ut nihil fermè ei improvisò accidere possit, quippe Prudentiæ cum fortuna nihil commercij. Unde stultorum dicitur vox, non putaram Dem. Or. 3. Phil.

§. 2. Est autem Prudentia, Alia *Divina* in sacris celebris, quæ cum aliis sit indolis, huc non spectat, Alia *Humana*, Eaque vel *Communis* quæ in Politia & OEconomia obtinet, Vel *Privam*, quæ hominem absolute absq; intuitu statuum Politici atque OEconomici circa virtutum moralium objecta regit, haud aliter quàm auriga cursum equorum jugo adnexorum moderatur.

§. 3. Hinc & Augustissimis exornatur titulis, dicitur enim auriga humanæ vitæ, Regina & Dux virtutum Moralium, Regula ac amulsis humanarum actionum, splendor rerum &c. quia totius vitæ actionibus intra gyrum rationis & mediocritatem redigendis præest, quæ me-

dia in exercitio virtutis, ponderatis probè circumstantijs, eligenda, quæve repudianda imperat & disponit, adeoq; intimè complicata est cum virtute morali, veluti communis anima, quare & definitionem virtutis morales ingreditur. Imò etiam per omnes actus civiles & Oeconomicos se diffundit; legibus condendis, judicijs exercendis, capiendis consilijs, rebusque privatim & publicè gerendis egregiam commodat operam.

§. 4. Objectum hujus virtutis est *ἐνδεχόμενον πρᾶξις*, *singula operabilia*, quæ quidem *ratione Existentiæ & Operationis sunt Contingentia*, siquidem, ab arbitrio humano cum pendeant, ad esse & non esse contingenter se habent; *Ratione tamen Normæ immutabilem habent veritatem*, quæ in lege naturæ sancita est. Quod patet tum in conclusionibus practicis, tum in rebus ipsis operabilibus, quæ ratione Essentiæ & Idealiter sunt constantes ac perpetuæ.

§. 5. Unde clarum evadit, aliquod abstractionis (cujus obiter & quasi transcurso hic meminisse juvabit, siquidem occasione præcedentis paragraphi huc incidi) munus circa objectum quoque hujus virtutis requiri, nim. illius, quæ est à materia seu subjecto Inhæisionis singulari *secundum Universale subjectum*. Considerat enim hæc virtus & exigit officia Justitiæ, Modestæ & Liberalitatis &c. non prout ea sunt Aristidis, Lycurgi aut Clémontis in singulari, sed quatenus in hominem cadere possunt & debent in Idea expendit.

§. 6. Principium ejus est *Intellectus Præctivus* ejusque *Operatio*, quæ præviâ in actionem prorumpit. Illa pro fundamento est, remotum aliàs principium vocari soevit, cui deinceps virtus principium actionum extrinsecus accedens, à quo etiam illa, quatenus in illis honestas refulget, proximè dependent, superstruitur, ad *ὑπερθεωρῶς* firmiorem radicationem promptiusque exercitium.

§. 7. Sed verò intercedunt inter intellectum Præctivum, principium suo modo remotum & ipsam virtutem, aliæ actionum causæ intermediæ, nempe, (α) *Institutio* sive Disciplina, quæ, ut ad aliarum, sic & prudentiæ acquirendum habitum plurimum confert, exempla modosque ejus virtutis exercitiæ & exercendæ ex historijs & experientia producens; quibus quasi insignibus documentis in omnes usus informatur animus, ut aliorum periculis discat sapere, (β) *Uusus ac experientia*, proximè enim habitus acquiritur crebris actionibus

§. 8. Recensentur etiam ab Arist. loco sup. citato *Comites Prudentiæ* nempe (α) *εὐβελία*, quæ finem bonum nobis propositum, per media honesta consequi studemus tempore & loco opportuno (β) *γνώμη*, quæ est viri æqui & boni de dictis & factis aliorum, rectum iudicium, quas & rectè dixeris proprios ejusdem Effectus, nam bene consulendo & rectè de factis quibuscunque judicando præcipuè se exerit prudentia. (γ) *Σύστασις*, perspicacitas, quæ rectè judicamus de ijs rebus, circa quas prudentia versatur. (δ) *Δεινότης*, quæ est naturalis quædam ratio excogitandi & inveniendi eâ media, quæ ad honestæ actionis finem consequendum faciunt, quas meritò ad Efficientium numerum quis retulerit.

§. 9. Oppositum Prudentiæ in *Excessu* est calliditas, quæ Prudentiæ speciem præ se fert fucato quodam & emendicato colore: Illa quidem magnâ sæpe excogitandi & exsequendi consilij dexteritate pollet; Sed, quia cum malitia conjuncta est quoad finem intentum vel adhibita media, quasi forex illo se prodit indicio, plus namq; nocet quam prodest, & nihil minus quàm cum honestate, prudentiæ necessario connexa, quidquam habet commune. Ea taxatur à Salomone Prov. 12. 4. Astuta sunt consilia improborum. Ab altera parte nempe in *defectu* Prudentiæ opponitur stultitia, quæ, vel non internofcit bona & mala, vel si maximè noverit, ad turpia tamen transversa rapitur à peccandi prava libidine. Et conspicitur in eo, quod præterita in memoriam non revocentur, aut debito modo cum præsentibus conferantur; præsentia negligantur; Et futura non præcaveantur. Inde Eventus stultorum audit Magister, quia experti damnum demum sapiunt, & pænitentia serâ ducuntur.

THEOREMA II.^m

Ars est habitus cum recta ratione Effectivus.

§. 1. *Ars* in Genere usurpatur 1. Pro quavis promptitudine & facultate agendi, sive ea congenita sit, sive usu & adfuetudine parata: Sic solemus dicere, hirundinem arte sibi nidum struere, ut pullos ab injuria cæli & aliarum avicularum tueatur. 2. Pro quovis habitu naturalem agendi potentiam facilitante. quomodo nullæ animi virtutes artis nomen respuunt. 3. Apud Ramæos, pro præceptorum ordinata conge-

rie per habitum representata. 4. Strictè & propriè pro uno quinq; habituum 6. Eth. Nicom. cap. 4. ab Arist. recensitorum, quo sensu modò definita est.

§. 2. Sunt, qui superius adlatam definitionem ita coarctant, ut artes *liberales* eo nomine, quod opus materiale non efficiunt, nec instrumentis corporeis suum munus exsequuntur, ab artium numero excludant, idq; Auctoritate Aristotelis nixi fecisse videri volunt: Verùm alij, qui ab ijs discedunt, ex ipso Aristotele contrarium sensum evincunt. Vid. Præclariss. Flachf. Coll. Log. Procem. Sect. 2. Elenct. Qv. 4. ubi dilucidè sententiam, quam sequor, varijs argumentis stabilitam, & ab exceptionibus vindicatam, defendit. Et Ejusdem cap. Sect. 1. Theor. §. 2. vocis *Efficere* significationem æquè ad immaterialem quam materiata referri varijs exemplis edocet. Et quo, quæso, nomine venient, liberales illæ, quarum mentio facta est, artes, hæc ademptà ipsis adpellatione? Præterea in confesso est, illos etiam habitus, quos nemo artibus adnumerare ambigit, non omnes relinquere opus materiale, ut constat de Medicina, Musica Melipœa &c.

§. 3. Dicitur *Ars cum ratione* Effectiva, ut distingvatur ejus Effectio ab illa quæ naturæ competit sine ratione, nam & natura efficit, sed rationem facti non dat. Hic Observandum, rationem notare Ideam sive formam rei originalem mente artificis conceptam, quæ per phantasiam operatur in subjectam sibi materiam, ejus, quod post operationem remanet operis causa. Competit autem illa 1. Menti, ut principio. 2. Habitui, ut formæ ex principio pendenti. 3. Operi artificiali, ut rei Effectæ ex præscripto rationis.

§. 4. Jam itaque ex dictis dispalescit Mentem ejusque *Intellectum Poëticum Principium* esse *Artis*, quæ illi rationis munia obeunti, instar instrumenti cujusdam, inservit. Quamobrem *Artem* non rectè dixeris primum efficiendi principium, nisi, quando ad opus refertur, quatenus illud est artificiosum; Intuitu enim agentis principalis supponit naturam se priorem.

§. 5. *Discrimina Artis & Prudentia* ponuntur à Philosophis hujus modi: 1. Quòd prudentia sine suo intrinseco contenta, non intendat extraneum, quo rectè operata possit frustrari, seu, quod idem est, opus ejus propter seipsum non propter aliud expetatur; Ars feratur ad ulteriorem externum sc. adeoq; ejus officium aliò referatur. Sic prudens actiones virtuosas exercet, non propter aliud, quam solam hone-

statem in iisdem ipsis elucentem; Citharæus fides pellit propter hilaritatem in animis excitandam. 2. Prudentia est Regina virtutum Moralium Ars verò ministra Prudentiæ & cæterarum virtutum. 3. Ars suo munere extrinsecus defungitur, nec cum animi perturbatione connectitur, Prudentia verò intrinsecus & cum adfectu semper est conjuncta. Illic proinde non in considerationem venit, quo quis animo quid peregerit, quod tamen hic maximè attenditur: Nam si sponte peccaverit Prudens pessimus est, sicut vice versâ, præstantior arte, qui in ea sponte delinquit.

*Colophonis loco de sede, Ordine & Numero Virtutum
Intellectualium subnecto.*

**I. Virtutum Intellectualium doctrina commodè referri
posse videtur ad Philosophiam in Genere.**

Nam Philosophia est Habitus ex Virtutibus sive habitibus Intellectualibus aggregatus. Iam, ubi totum aggregatum consideratur, ibi necesse erit etiam partes illud componentes pariter expendere. Deinde, species virtutum mentis, nempe Disciplinæ habitualiter acceptæ, ad Præcognita Philosophiæ, ceu genuinam vocantur sedem, idcirco nec earundem Genera virtutes sc. Intellectualis eodem referre absonum fuerit. Receptæ vero est sententia & communi rectè philosophantium calculo adprobata, Philosophiam esse habitum aggregatum, collectione plurium habituum (qui Intellectualia sunt virtutes) constitutum; Quare B. Thuronius etiam ipsi Definitioni Phil. istam vocem inferuit. Huc facit, quod disciplinæ in concatenata Encyclopædiæ serie dispositæ, vehementer, cognitâ virtutum intellectualium Indole, illustrentur; Sicut vicissim Disciplinarum natura mente perspecta hæud parum lucis virtutibus his attulerit, idq; vi relationis quæ inter illas volvitur. Quin tamen varijs Disciplinis, ut Logicæ, Metaphysicæ & Ethicæ, pro re nata, præfigi & suffigi possint, morosè non repugno. Calovius in peculiari disciplina Gnostologia tradendas voluit, quâ tamen in re Doctorum non meruit adplausum.

**II. Virtutes Intellectuales ordjne satis Convenienti à
Philosophis dispositæ sunt.**

Virtutes Theoreticæ antecedunt Practicæ, quia his, ceu fax quædam,

prælucent, & *πραξις* præcedentiâ theoriâ omninò carere nequit. Inter illas autem agmen ducit *Intelligentia*, quia proximè è recta ratione resultat, & reliquas omnes lumine ac virtute influit. Quin etiam prius cognoscuntur axiomata ac principia per se nota, quæ ex objecto hujus virtutis pullulant, quam ratiocinationes inde deductæ, quæ reliquarum sunt conclusiones. Eam excipit *Sapientia*, ordine item congruo locata, quia ex principijs primis ab *Intelligentia* suppeditatis, de Ente indeterminato, conclusiones format communissimas. Cui etiam rectè adsociatur *scientia*, quæ de Ente determinato per principia proxima conclusiones deducit minùs communes. *Practica* virtus præcedit *Poeticam*, quia hæc aliquam præxin ad sua opera perficienda requirit & per actionem arte directam artificiosum quid constituit.

III. Numerus Virtutum Intellectualium receptus sibi constat.

Nam: Quot generum sunt Enunciata necessariæ veritatis, mentis habitu dirigenda & facilitanda, tot sunt Virtutes Intellectûs; Sed quinque generum sunt Enunciata necessariæ veritatis, mentis &c. E. Major constat, quia Virtus Intellectualis mentem habitualiter perficit enunciando Verum, sive quoad vera mentis Enunciata. Minor. Enunciata mentis alia sunt *Νοητικά* Intelligibilia, quæ sunt Axiomata sive principia prima, positâ terminorum cognitione, absq; ulla illatione nota. Alia *Διανοητικά primi ordinis*, nempe Consequentia generalissimæ ex principijs primis elicitæ; Alia *Διανοητικά secundi ordinis*, quæ sunt conclusiones ex causis proximis illatæ; Alia *πρακτικά*, quæ agibilia normant & verum de ijs judicium ferunt; Alia *πονητικά* Effectibilem cum ratione directivam. Et vero omnes habitus acquisiti & principales, quique verum propriè dicunt, huc referri possunt, unde plures dari necesse non est. Et tamen omnes illi quinque distincti sunt, quemadmodum supra patuit, ut pauciores esse nequeant. Sed hic instituti ratio solum abrumpere jubet: quæ vel Ingenium meum fugerunt, vel consultò per festinationem transferunt, Lector Benevole, suppleas rogo & adposita Candide interpretaris.

Soli Sapienti Deo Triuni sit Laus, honor
& gloria in secula nunquam
serminanda!

Modestissimo aqve ac doctissimo JUVENI,

N. PAULO HEINTZIO, CARELIO, Phil. Candidato dignissimo, ac pro honoribus in hoc Sphaeristerio summis publicè disputanti, amico per dilecto, licet *ædiast*, gratulari volui:

Forte rogant reducem, cur nostra *Lycea* brabeio

Artis & ingenij te decorare volunt?

Tu quid amice illis respondes? *Civis ut olim*

Romanusne foro in qui posuit medio

Organa queis duros toleraverat ipse labores

Et nati & nata & rustica tota domus.

Offero, ait, vobis ruris cantamina nostri,

Ne videar dives artibus esse malis.

Sic ubi te dubitant operatum rite per annos

Tam paucos studijs, Svaris amice, refer:

Aspicite in vultu pallorem, in corpore toto

Elucubrata noctis & artis opes.

Vel si non fueris testis satis aptus: abundè hæc

Nostri probabit ovans omnia Musa. Vale.

L. Mq;v

MARTINUS MILTOPÆUS.

Sublimium literarum virtutisq; insignis cultu Pereximio Viro-Juveni,
Dn. PAULO HEINTZIO Wiburg. Philos. Candidato meritissimo,
nec non Scholæ VViburgensis Rectori designato, amico meo apprime dilecto;
Pro summis in Philosophia honoribus publicè disputanti:

ARdua perducens ad sacras semita Musas

HEINTZI quam fuerat, Te didicisse reor;

Qui jam florentes solers impenderis annos

His sacris; doctis pieridumq; choris,

Displicet haud labor hic, quo tandem Numine summo

Auxiliante, tuum surget ad astra decus;

Otia suppeditat venturæ grata senectæ,

Atq; Juventutis lausq; decusq; manet.

Succedant voveo cursu meditata secundo,

Quo possis patrio commoda ferre solo.

Insignes felicesq; studiorum Philosophicorum profectus ex animo gratulabar

JACOB. FLACHSENIUS Met. & Log. P. P.

Literatissime DN. CANDIDATE PAULE HEINTZI, Scholæ
Wurgenlis Rector meritissime, Amice & commilito Exoptatissime,

Per annos non ita paucos, magis magisque, mihi innotescere cæperunt.
Ornatissime DN. CANDIDATE, non ignavia vel turpi otio, ne
effrenatâ vitâ, quæ plurimis jam proli dolor in delicijs est, verum
juvenem Deo, Musisq; dicatum decebat, pietate, virtute & Arte: non
mihi solum, sed toti nostro Laudabili Athenæo; hinc quod jam tibi
honorum adeptione feliciter ex voto & omnium suffragio evenit, ju-
re omnino augurabar: Ut itaq; tuarum haud vanus extiteram hæc
nus sortium vates, ita in posterum virtutum tuarum prece, com-
ditatumq; studiosus nec postremus ero; nam & in presenti, minime vi-
garis, ne dum abortiva, eruditionis tue monstrabile specimen, non sin-
summâ delectatione manibus verso, in quo de prerogativa, Argumen-
ti Majestas, orationisq; suavitas, ambigua victoria fortunâ certant.
Quid enim sublimius Intellectu hominis, Ratio nostra concipere potest.
Ne dicas Deum, quem obliquè solum, ut loqui placet, cognoscimus.
Quid præclarior dici potest, quam ubi orationis venustas æqualis u-
big; resulget, verbaq; sonantia & antiqua, mellis, lactisq; copiam abet-
tim præbent? Ita, & ingenij & eloquij facultate peraque coruscas Or-
natissime DN. CANDIDATE, quare ex animo tibi Gratulor, De-
umq; calidis Sollicito votis, velit dona illa, tibi tam esse perennia ac
præclara. Vale & Prosperare ut cupit

Tuus

SAMUEL Gyllenstålpe/P. & H. P. P.

Pangite pierides cultori carmina vestro,
Mecum certatim Musæ modulamino tali:
Vive diu felix Musarum clara propago,
Palladijs studijs ac inclarescere perge!
Sit tibi mens hilaris, domus ampla, decusq; perenne,
Et tandem pateant denato calica templa!
Ante sed arboribus frondes & frondibus arbor
Deerit & accipitrem gallinæ occiderit alumnus;
Triticeas messes glacialis bruma videbit,
Atq; per æstatem fugient arbuta cicadæ;
Fœdera cumq; rogis pangant Pactolus & Albis;
Quam tuus è nostro labatur pectore vultus.

JOHANNIS G. SALMENIUS Fac. Phil.
Adjunctus & Rector Cantus Aboensis.